

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Bakalářská práce

Tradiční indické oděvy

Radka Šobrová

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Svetislav Kostić, Dr.

Obor studia / kombinace: Indologie se specializací hindština

Diplomní obor: Indologie se specializací hindština

2011

Děkuji vedoucímu práce, doktoru Kostíčoví, za odborné rady a rodičům za podporu po dobu studia.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citoval/a všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V ... dne...

podpis ...

Abstrakt

Moje bakalářská práce se zabývá tradičními indickými oděvy – jedná se o základní přehled na toto téma.

V první části se věnuji odívání z pohledu sociální a kulturní antropologie. Následuje historie indických oděvů od nejstarších dob po současnost. Další část se zabývá technologií výroby oděvních materiálů. Poslední část je věnována oděvům samotným a je zaměřena na tři hlediska, která jejich nošení ovlivňují (věk, pohlaví a příležitost).

Práce je doplněna obrazovou přílohou a slovníčkem odborných pojmů.

Abstract

My bachelor thesis deals with the theme of traditional Indian clothing - it is basic overview on this topic.

The first part deals with clothing from the view of social and cultural anthropology. Following part is about the history of Indian clothing from ancient times to the present. Next part deals with the technology of production of clothing materials. The last section is devoted to the clothing itself and focuses on three aspects that affect its wearer (age, gender and occasion).

The work is accompanied by a picture supplement and glossary of special terms.

Klíčová slova

Sári, Indie, oděvy, tradiční.

Key words

Sari, India, clothing, traditional.

Obsah

Úvod	5
1. Obecné pojednání o odívání v Indii i Evropě z antropologického hlediska	6
2. Historie a vývoj indických oděvů	9
2.1. Nejstarší historie	9
2.2. Období Britské Indie	10
2.3. Moderní dějiny	12
3. Technologie výroby	15
3.1. Materiály	15
3.2. Barvení	16
3.3. Zdobení	19
4. Odívání ze tří hledisek – pohlaví, věku a příležitosti	22
4.1. Výběr oděvu podle pohlaví a věku	23
4.2. Výběr oděvu podle příležitosti	31
5. Závěr	36
6. Slovníček odborných pojmů	37
7. Seznam pramenů	38
8. Obrazová příloha	42

Úvod

Indie je v dnešní době stále více a více ovlivněna západním světem a tamním stylem života. Jak působí na módu v Indii? Vyměnili obyvatelé Indie své tradiční oděvy za džíny a tílko? Nebo tradiční oděvy vlivům západu odolávají?

Z jaké doby pochází první zmínky o oděvech na území Indie? Jak a z čeho se vyrábí a jaké tradiční vzory a barvy vytváří krásu těchto oděvů? Jaké šperky a doplňky k tradičním indickým oděvům neodmyslitelně patří? Na kolik způsobů se dá obléci *sári*? A jaké další tradiční oblečení patří v Indii k nejznámějším a především k nejtradičnějším? Jaký je tradiční mužský indický oděv? Do čeho se ve svatební den obléknou ženich s nevěstou? Jak vypadají kostýmy, které dotváří krásu souboru devíti tradičních indických tanců?

Na tyto i další otázky se budu snažit odpovědět v této práci, jejímž cílem je přestavit čtenáři tradiční indické oděvy a ve zkratce i vše podstatné, co s nimi souvisí. Podstatou mé práce je nalezení základních informací o indických oděvech, jejich historii, zdobení, používaných materiálech, významu atd. a vytvoření přehledné práce, která by čtenáře s indickými tradičními oděvy seznámila, objasnila mu důležité pojmy a poskytla mu přehled o daném tématu. Ráda bych se nejprve zabývala obecným pojednáním o indických oděvech, dále se zaměřila na jejich rozdělení a poté se věnovala každému oděvu zvlášť, jeho historii, nejčastějším materiálům, výrobním postupům, zpracování, využití apod. Snažila jsem se dohledat i informace, které jsou hůře k nalezení.

K volbě tématu mě vedla skutečnost, že práce, která by zpracovávala toto téma, na naší katedře zatím nebyla zveřejněna, takže se informace o indických oděvech špatně dohledávají a ty dohledané bývají nepodložené, nedokončené nebo obsahují mnoho chyb (ať už po stránce formální či obsahové). Proto jsem si předsevzala za cíl vytvořit ucelený přehled na toto téma, který by čtenáři poskytl základní informace o tradičních indických oděvech.

Vycházím především z knih zahraničních autorů, kteří se zabývají sociální a kulturní antropologií se zaměřením na tradiční indické oděvy. Částí mé práce jsou i mé vlastní poznatky získané při pobytu v Indii v roce 2008 a rozhovory s lidmi, kteří se indickými oděvy zabývají.

1. Obecné pojednání o odívání v Indii i Evropě z antropologického hlediska

„Oděv patří k nejvýraznějším a nejcharakterističtějším znakovým systémům; je to prastará řeč, jejíž struktura i výrazové prostředky se vyvíjely jako proces podvědomého a okamžitého zaznamenávání vztahů mezi hospodářstvím, kulturou a systémem společnosti.“¹

Oděv je projevem názoru, stylu života i místa ve společnosti. Může značit příslušnost ke společenské vrstvě, k profesi, k pohlaví. Ženy i muži si dávají záležet na oblékání s vidinou „lepšího vzhledu.“ Správně volený oděv jim může pomoci dosáhnout úspěchu či vytyčeného cíle, ale může je i zradit. Ve společnosti je přirozené napodobování vyšších vrstev a kopírování vzhledu (či inspirace jím) významných osobností. Když ale dojde k přílišnému rozšíření jednoho trendu, začne být ten pro většinu lidí nudný a začnou si hledat jiný – tím se móda a oděvy samotné neustále vyvíjí. Důležitou roli ve vývoji módy hraje i politický a sociální vývoj dané oblasti a hodnoty, které jsou brány jako podstatné.

„Bengálský básník Michael Madhusúdan Datta jednou šokoval své přátele a ostatní, když na ráždův večírek oblečený v evropském oděvu. Když se ho rádža zeptal, proč na sobě nemá dhótí a čádar, tak se smíchem odpověděl: „Kdybych přišel takto oblečený, měl bych jít pomoci nosičům jídla a ubrousků; ale tohle jsou šaty vládnoucí rasy; takže není proč mít strach.“ Při jiné příležitosti byl Datta viděn, jak se vynořuje z jezera, tentokrát oblečen v dhótí. Když si ho jeho přítel dobíral, kde že teď má kabát a klobouk, básník odpověděl: „Člověk má mnoho podob; bere na sebe různé podoby podle situace, ve které se nachází.“²

Odívání je projevem hmotné kultury lidstva a má velikou vypovídající hodnotu o společnosti i hospodářství dané doby. Oděv se vyvíjí, móda se mění stejně jako lidé. Nikdy

---

¹ KYBALOVÁ, Ludmila, *Obrazová encyklopedie módy*, Praha: Artia, 1973. (str. 11.)

² TARLO, Ema, *Clothing Matters: dress and identity in India*, London (GB): University Of Chicago Press, 1996. 360 s. (str. 23.)

nemůžeme oděv zcela oddělit od jeho nositele, protože je s ním pevně svázán – dokresluje jeho osobnost a vzhled. Toto ale často opomínají lidé, kteří se zabývají vědou o člověku či etniku. Ač měli oděvy neustále na očích, přehlíželi je a nepřikládali jim během svých výzkumů důležitost. Avšak oděvy jsou podstatnou součástí nauky o člověku (tím spíše, když se zabýváme určitým etnikem). Vzpomeňme například na to, že nás provází celými dějinami lidstva, v nichž hrají nezanedbatelnou roli. Že jsou pro nás vodítkem pro zjišťování informací o životě v minulosti. Jsou poznávacím znakem náboženství, zemí, regionů i jednotlivců.

V dřívějších dobách byl oděv majetkem, který se v rodině dědil z generace na generaci, dnes má jinou funkci – valná většina oděvů je dnes levnější a dostupnější, ale snížila se kvalita, ale přibyly i nové technologie, stříhy, zpracování oděvu. Dnes není pro většinu lidí problém pořídit si oděv podle poslední módy, i když se jedná jen o kousek inspirovaný haute couture, nebo o její napodobeninu.

„Historie módy je pravděpodobně tak stará jako historie oděvu. Od okamžiku, kdy člověk objevil funkčnost oděvu jako ochrany před chladem a vlhkem, nebylo patrně daleko k okamžiku, kdy se zamyslel nad jeho funkcí stylizační a estetickou.“³

Prvním vodítkem pro studování písemných pramenů týkajících se etnologie indických oděvů je spis datovaný do doby před našim letopočtem s názvem Dharmašástra (sanskrtské náboženské právo) – konkrétně oděvní předpisy, které jsou v ní zaznamenány. Již v této době lidé dbali na své odívání a měli jistá společenská pravidla, která je v tom omezovala.

V dnešní době je populární především tzv. moderní estetický přístup, který byl zformován na konci devatenáctého století. Toto období je pro indické odívání přelomové, indiští muži začali v této době hojně přijímat (či spíše napodobovat) oděvy Britské elity a kdy se rozšířila strojová výroba oděvů a dovoz látek z Evropy. Moderní estetický přístup vznikl jako reakce na „hrozbu“ možného zániku tradičních indických oděvů, materiálů a řemesel, které souvisí s jejich výrobou. Tento přístup požadoval jejich zachování a později obnovu. Zatímco se tedy antropologové snažili vytvořit nadčasový obraz indické společnosti a tradic, zastánci moderního přístupu se snažili o to, aby tyto tradice byly zachovány i do budoucna.

---

³ KYBALOVÁ, Ludmila, *Obrazová encyklopedie módy*, Praha: Artia, 1973. (str. 12.)

Jedním z prvních zastánců tohoto názoru byl Georgie Birdwood, zakladatel Viktoriina a Albertova muzea v Mumbaji. V roce 1880 vytvořil práci Průmyslové umění Indie, ve které chválil dovednosti indických řemeslníků a hovořil o potřebě záchrany řemesel. Samozřejmě nebyl jediným, kdo chválil indické oděvy. Bylo zde mnoho osobností z Indie i Anglie, kteří se hluboce zajímali o úpadek nejen indických textilií, ale umělecké rukodělné výroby obecně.

Nesmíme opomenout ani hnutí M. K. Gándhího, který zkoušel povzbuzovat všechny Indы, aby nosili indické šaty (viz. 2.2 Indické oděvy za doby Britské Indie).

V této době vzniklo mnoho literatury zabývající se tímto tématem, kde byla urbanizace vykládána jako „přepadení“ a komerce jako „nákaza“. Strojově vyráběné věci byly popsány jako produkty „jednotvárné reklamy“, oproti barevné různorodosti Indické staré oděvní tradice.

Tento postoj má jednu velkou nevýhodu – chybuje se v ní při pohledu na člověka. Na Indы, kteří přijali západní oděv, je pohlíženo jako na slabé a nemorální. příkladem může být indická kinematografie, kde po léta platilo, že ženy horších mravů apod. nosily evropské oblečení a ctnostné manželky a hrdinky nosily indické oděvy. Nicméně tato situace se před pár lety změnila... Dnes jsou bollywoodské filmy stále častěji inspirovány západní kulturou, hlavní hrdinové a hrdinky nosí džíny a minisukně, nedbají na zahalování apod. Najdeme i motivy, kdy se dívka zbaví tradičního oblečení a promění se v „moderní“ dívku, což jí přinese úspěch. Ale i dnes se stále najdou i filmy, kde se stane opak a dívka v otrhaných džínách se promění v ženu v sári. Filmy a pop kultura obecně má vliv především na indickou mládež, která se snaží své „hrdiny“ napodobovat.

2. Historie a vývoj indických oděvů

2.1. Nejstarší historie

Již v době harappské kultury (cca 2 500 před naším letopočtem) se na jihoindickém kontinentu pěstovala bavlna, ze které se vyráběly oděvy. V té době ženy nosily *sári*⁴, o němž první zmínky písemné najdeme již ve védách kolem roku 3 000 před naším letopočtem, později i v další literatuře (např. v Mahábháratě). *Sári* předcházelo nošení dvou bavlněných pruhů látky, které se motaly podobně jako dnešní *mundu*. Již v této době bylo známo hedvábí, ze kterého se vyráběly oděvy pro majetnější vrstvy obyvatel. Přes hlavu mívaly ženy přehozen cíp *sári* nebo samostatný pruh látky.

Muži v těchto dobách nosili dlouhý pruh látky, který vážali jako kalhoty (dnešní *dhóti*). *Dhóti* i *sári* se prakticky v nezměněné podobě zachovaly dodnes (přibyly jen nové materiály, zdobení a barvy). *Dhóti* bylo v době harappské kultury obvykle vyrobené z nebělené bavlny. Ramena a prsa si muži nezakrývali. Na hlavách často nosili pruh látky uvázaný jako turban, který je při práci chránil před sluncem. Pracující ženy vážaly *sári* také jako kalhoty (styl vázání jménem *kačcha*).

Od nejstarších dob byly součástí ženského oděvu také šperky. Pokud si to mohly dovolit, nosily ženy šperky z drahých kovů (zlato, stříbro), a to především náušnice a šperk do nosu. Již v té době ženy také nosily dnes na západě proslavenou „tečku na čele“ (*bindí*), která v té době měla jedinou podobu – červenou tečku vytvořenou rumělkovým⁵ práškem a byla znakem vdané ženy.

Prvním z pramenů zobrazujících indické oděvy jsou je terakotové⁶ destičky datované do období 200 – 50 let před naším letopočtem. Dalším pramenem jsou dvě jeskynní malby v jeskyních Adžanthá na území dnešní Maháráštry.

Šité oděvy se objevují ve spojitosti s invazemi muslimů ze západu v období po čtvrtém století našeho letopočtu. Jedná se o sukně, kalhoty a haleny (dnešní *salvár kamíz*) s typickými kalhotami *čurídár* (dlouhé úzké kaloty, které se dole řasí). *Salvár kamíz* se ovšem mezi Indkami stal běžným oblečením až po dosažení nezávislosti. Kombinace

---

⁴ Viz. slovníček pojmů.

⁵ *Rumělka* je nerost červené barvy (jinak také cinabarit či sulfid měďnatý), který se pro získání barviva rozemele na prášek.

⁶ *Terakota* je druh neglazované keramiky.

ghághry (sukně) a *órhni* (šátku) v té době částečně nahradila *sári* jako její nová forma. *Ghághra* se později přeměnila na spodničku, která se dnes běžně nosí pod *sári*. *Čólí*, tj. blůza pod *sári*, se do Indie dostala až s příchodem Britů, a to navzdory tomu, že haleny jsou zmiňovány už v sanskrtské literatuře. Ty se ovšem nosily na *sári* a vypadaly odlišně – byly to volnější tuniky, *čólí* je upnutá krátká blůza. Důvodem, proč si Indky v dvacátém století osvojily upnutou blůzku a spodničku, byla především nová módní *sári* z průhledných materiálů (jako například šifon), které byly v této době velmi oblíbené.

2.2. Indie pod nadvládou Velké Británie

Od poloviny devatenáctého století byla většina indického poloostrova pod nadvládou Velké Británie. Carl Stratz ve své knize *Jak se ženy strojí* z roku 1908 uvádí, že „*sukně nejjednoduššího tvaru zůstala panujícím krojem na pevnině indické.*“ V této době se začíná objevovat pod *sári* a šálami blůza – původně se jednalo spíše o pruh látky, který zakrýval pouze poprsí, později byl ale vidět vliv západu a blůzy získaly střih a rukávy a byly zdobené krajkami, což bylo v té době v Evropě velmi populární. Taková blůza je jakýmsi mezistupněm mezi tradičním indickým oděvem a oděvem evropským. Původně se jednalo pouze o sukni a horní část těla nebyl zakrytá, poté částečně zakrytá a v Evropě sukně a prakticky zcela zakrytá horní část těla.

Během britské nadvlády vzrostla obliba evropských oděvů především u indických vyšších vrstev. Původně byli vůči vlivu západu imunní a ač někteří z nich přijali evropské oděvy jako pracovní oblečení, doma chodili stále ve svých tradičních šatech. S rozšířením západního vzdělávacího systému začal být západní oděv známkou vzdělanosti, dobrého postavení a náležitosti k vládoucí britské elitě a právě tak začali chtít bohatí Indové na okolí působit. To se ale týkalo především mužů, ženy této módě v této době většinou výrazněji nepodléhaly, nicméně přijaly jisté prvky ze soudobých evropských oděvů – široké spodničky a již zmíněné krajkové blůzy, které je odlišovaly od ostatních Indek. Britové na změnu odívání některých Indů reagovali upravením svých oděvních předpisů tak, aby pro Indky byly hůře přístupné. Chtěli si tak uchovat své výsadní postavení.

Mnoho obyvatel indických vesnic zůstalo věrno tradičně vypadajícím oděvům, ale začali nakupovat ty, které byly vyráběny strojově a z nových materiálů, a to především ze dvou důvodů – tyto oděvy byly levnější a příjemnější na nošení (lehčí a přizpůsobivější).

Vzhled vesnického muže se v polovině dvacátého století změnil nejprve nošením evropských svršků, ke kterým časem přibýly i kalhoty. Nesledoval tak Brity, se kterými se prakticky nedostal do kontaktu, ale jmenované vyšší vrstvy indických obyvatel, které Brity napodobovali.

Tato situace se nelíbila mnoha indickým politikům, kteří se snažili zachovat indické tradice. V jejich čele byl Mohandás Karamčand Gándhí. (2. října 1869 - 30. ledna 1948). Gándhí po studiích v Anglii působil jako právník v Africe, kam byli Indové najímáni na práci a byli rasově diskriminováni. Gándhí se angažoval v boji za prosazení jejich práv. Po návratu do Indie se začal snažit o odpor britské nadvládě a dosažení nezávislosti Indie, což se mu podařilo.⁷

Gándhí pocházel ze střední kasty *banijů*. Dostalo se mu dobrého vzdělání a jako ostatní chlapečci ke svému *dhóti* nosil košili a někdy i kabát a choval se přezíravě k Indům, kteří nosili čistě západní oblečení, protože si to spojoval s konverzí ke křesťanství. Když ale přijel do Anglie, aby zde studoval práva, zcela přijal místní oděv, aby co nejlépe zapadl. Také si nechal odstranit pramen vlasů zvaný *šika*, který byl typickým znakem hinduistů.

V roce 1893 dostal místo právníka starajícího se o práva indických občanů v Africe. Ti měli mimo jiné zakázáno nosit své tradiční oděvy, což v Gándhímu vzbudilo rozhořčení a začal nosit právě takové oblečení, které bylo nepřijatelné a provokativní. Oblek s kravatou vyměnil za bílou volnou bavlněnou halenu, kalhoty a sandály a na své první veřejné vystoupení si oholil hlavu a oblékl si *lungí* a *kurtu*. Začal žít velmi prostě, což zahrnovalo mimo jiné to, že si sám pral a vařil. V roce 1911 poprvé přišel s myšlenkou, že každý inteligentní člověk by se měl naučit tkát.

V roce 1915 se vrátil do Indie oblečen jako rolník z jeho rodného Kathijaváří. Na některé Indy toto gesto udělalo velký dojem, ale bylo i mnoho takových, kteří jeho čin odsoudili.

Několik let po návratu z Indie Gándhí se svým odíváním experimentoval. Někdy nosil zdobená *dhóti*, jindy muslimské kalhoty (*pajdžáma*) a *kurtu*, jindy nezdobené *dhóti* a šálu (*čunní*). Na hlavě nosil buď velký místní turban nebo malou kašmírskou čapku⁸, kterou později vyměnil za jí podobnou, později známou jako „Gándhího čapka“. Po návratu z Indie založil ášram⁹ v Íláhábádu (nazývaný také „Gándhího ášram“), kde

⁷ Indie vyhlásila nezávislost 15. srpna 1947.

⁸ Tuto čapku později proslavil budoucí ministerský předseda Indie Džaváharlál Néhrú.

⁹ Ášram je indický výraz pro poustevnu.

prováděl pokusy s tkaním a později i předením. Chtěl přimět obyvatele Indie k bojkotu importovaných textilií tím, že by nosili oblečení, kterému se říká *khádí* (v překladu bavlna) a je vyrobené z vlastnoručně utkané bavlny. Gándhí doufal, že do konce září roku 1921 každý Ind bude odmítat zahraniční látky a bude nosit *khádí*. Ale stal se opak, a to i proto, že *khádí* nebylo většině lidí dostupné – každý si ho nemohl utkat doma a ručně tkaná bavlněná látka byla pro většinu lidí cenově nedostupná. Ač se tedy Gándhímu nepodařilo dosáhnout tohoto cíle, tak zanechal v dějinách Indie nesmazatelnou stopu a mnoho Indů dnes *khádí* vlastní a hrdě alespoň si ho alespoň jednou za čas obleče. Je to dnes navíc jediná povolená látka pro výrobu indické vlajky (při úvahách ohledně budoucího vzhledu vlajky byl zvažován i návrh dál doprostřed symbol Gándhího kolovrátku).

2.3. Moderní dějiny

Textilní produkce je již po mnoho let za zemědělstvím na druhém místě v ekonomice Indické republiky. V textilním průmyslu pracuje 20-15 milionů lidí.

Před dosažením nezávislosti 15. srpna roku 1947 nosily muslimské ženy *salvár kamíz* a hinduistické ženy nosily *sáří*, sukně, blůzy a závoje a velké množství šperků. Na denní nošení nosily bavlněné oděvy a pro zvláštní příležitosti měly hedvábné. Hinduističtí muži nosili převážně *dhótí*, *turbany* a někdy haleny, zatímco muslimové nosili kurtu a kalhoty (*pajdžáma*) nebo *lungí*¹⁰.

Po odchodu Britů z Indie se začal textilní průmysl rychle rozvíjet a vznikly nové dílny a továrny. V Mumbaji bylo postaveno mnoho továren, které se zabývaly kompletním procesem výroby oděvů, tj. zpracování bavlníku na přízi, utkáni látky, obarvení a zpracování do finální podoby. Tyto továrny byly předvojem indické industrializace. Od šedesátých let tyto továrny začaly nakupovat a zpracovávat syntetickou přízi z Japonska. Jedním z hlavních producentů této doby byla firma Garden Silk Mills, která vyráběla parfémovaná syntetická *sáří*, která byla vyrobená z akrylových vláken a popularizovaná reklamami v novinách a časopisech. V této době vzniklo logo firmy – květina s osmi okvětními lístky a chytlavý slogan: „When you see a flower, remember Garden!“¹¹

Jsou místa, kde se stav nezměnil, ale i na mnoha vesnicích (a především ve městech) lidé zatoužili po změně. Muži začali nosit kalhoty, *dhótí* si nechali jen na doma a

¹⁰ viz. slovníček pojmů.

¹¹ „Když vidíš květinu, vzpomeň si na Zahradu (název firmy)!“

mnoho žen bylo uchváčeno zářivými syntetickými látkami, které připomínaly hedvábí a nechávaly si z nich šít sukně. Později přijaly i *salvár kamíz*, jehož obliba v té době silně vzrostla a roste neustále. Některé vesnické ženy začaly mít pocit, že když se oblékají do „zastaralých“ tradičních bavlněných oděvů a že si kvůli nim o nich ostatní budou myslet, že jsou nevzdělané a zpátečnické.

V 70. letech se na trhu objevil umělý satén a šifon, které lépe přijímaly barvu a dovolily ostřejší potisk, čímž vznikla *sári* zcela nového vzhledu. Tato *sári* se díky svému hedvábnému vzhledu navíc hodila pro běžné i slavnostní příležitosti. Jejich další výhodou byla i snadnější údržba. V čele byla stále firma Garden, která vyráběla „*sári* pro moderní ženu.“ Tato *sári* ztratila tradiční členění na tělo, okraje a vlečku a vznikla tak *sári* potištěna po celé látce stejně. Vzory a barvy byly inspirované západním světem.¹²

V 80. letech byl v Indii cítit poměrně silný odpor k masové produkci syntetických materiálů, takže se do popředí opět dostaly tradiční motivy a materiály. K těm se vrátili především vzdělaní lidé středních vrstev. Vlášda ale přesto dávala přednost továrnám a mechanickým stavům před ručním tkaním, takže jejich počet stále rostl.

Na počátku 80. letech již mnoho žen přijalo *salvár kamíz* jako svůj nejčastější oděv a k němu i nošení podprsenek, podpatků a v zimě vlněných svetrů. I mezi staršími ženami už se bavlněné sukně netěšily takové oblibě, jak tomu bylo dříve. Stejně tak podlehla nové módě většina mužů, kteří se začali hojně strojit v západním stylu.

Ve městech byly změny rychlejší, *salváry kamízy* a syntetické tkaniny si bleskurychle získaly místní obyvatele a dnes už jsou ve městech běžně k vidění a najdeme je ve většině šatníků.

V 90. letech díky mechanickým stavům vzrostla kvalita umělých látek a klesla jejich cena. Na trhu se ihned uchytily díky rostoucímu počtu žen, které pracovaly mimo dům, takže uvítaly materiály, které by se nezmačkaly po cestě do práce, vydržely časté praní, ale udržely si nízkou cenu. V této době byly v Indii oděvy povýšeny na vysokou módu a do Indie dorazily nové trendy z oblasti krásy. Vzniká indická odnož haute couture (vysoké krejčovství)¹³, Národní institut módní technologie (1991) a mnoho módních domů nových návrhářů jako jsou Ritu Kumár, Tarun Tahliani a Rína Dhaka. V reklamách se začali hojně objevovat herci a herečky, které jsou v Indii i dnes velkým lákadlem pro zakoupení prakticky jakéhokoliv zboží. Do Indie začala také pronikat móda džín. Mladí

¹² Hlavními znaky „Garden looku“ byly v té době pastelové barvy a květinové potisky.

¹³ Haute couture klade důraz na šité oděvy na míru z nejkvalitnějších materiálů a s vysokým podílem ruční práce.

Indové je rychle přijali a ve větších městech je dnes můžeme potkat velice často. Objevují se ve i filmech stejně jako minisukně a tílka, která zatím ovšem na ulici moc často k vidění nejsou.

Od 90. let se mnoho nezměnilo, domácí produkce, tradičních materiálů a vzorů stále ubývá a přibývá módních oděvů, které jsou stále více a více inspirovaných západem. Vznikají nové obchodní domy (např. Pothys) a stále častěji je slyšet o indických návrhářích.

Mezi nejznámější indické návrháře patří například Maniš Aróra, který bývá označován jako indický John Galliano. Jeho značka „Fish Fry“ zaznamenala úspěch nejen v Indii, ale i ve světě. Další známý návrhář Róhit Báal, jenž byl časopisem Time označen jako „mistr látek a fantazie“ Věnuje velkou pozornost detailům a ruční práci. Mezi jeho zákaznice patří i zahraniční celebrity jako Uma Thurman nebo Naomi Campbell. Ritu Béri je první indickou návrhářkou, která představila svou kolekci v Paříži. Její oděvy se prodávají nejen v Indii, ale i ve Francii, USA, a Velké Británii. Mezi její klienty patří nejen bollywoodské hvězdy jako Máduri Dikšit, ale i světové jako Nicole Kidman. Rína Dhaka se pohybuje na indické módní scéně již 15 let, od doby, kdy byly její návrhy použity v soutěži Miss India. Róhit Khósla je průkopníkem indické módy. Svou značku založil roku 1987 a ihned se stal vyhledávaným módním návrhářem. Ritu Kumár je jednou z prvních indických návrhářek a dodnes patří mezi nejznámější a nejpoblárnější. Nechává se inspirovat indickou tradicí, kterou pojímá v moderním světle. Její modní značka nese název „LABEL.“ Maniš Malhótra je předním návrhářem bollywoodských kostýmů, díky kterým vyhrál nejednu cenu. Tarun Tahiliani se svou ženou v roce 1987 otevřel první indický butik „Esemble“. Hlavními znaky jeho oděvů jsou kvalita a rafinovanost.

3. Technologie výroby oděvních materiálů

3.1. Materiály

Produkce textilií má na indickém subkontinentu původ už v prehistorické době. Nejstarší textilní nálezy pochází z vykopávek na území tehdejšího Mohendžodára. Kousky textilie byly zachovány díky tomu, že byly omotány kolemstříbrného hrnce, jehož kovové soli látku zakonzervovaly. Z látky je patrné, že byla nabarvena za pomoci mořidla. Dále byla nalezena vřetena a bronzové jehly. Nálezy nejspíše indických textilií z pozdějších dob byly objeveny i mimo Indii, v pohoří Altaj (6.-4. století před naším letopočtem) a v Turkestánu (2. století před naším letopočtem – 10. století našeho letopočtu). Další nálezy nebyly až do 19. století známy, poté byly na území Egypta poblíž Káhiry objeveny látky, které byly zpětně přisouzeny Indii a datovány do období 15. století.

Literární památky jako Rámájána, Mahábhárata nebo buddhistické prameny popisují procesy a užití bavlněných, lněných a hedvábných textilií mezi 5. a 2. stoletím před naším letopočtem. V 6. století před naším letopočtem bylo povodí Indu spojeno se západem obchodními stezkami a indické látky začaly být vyhledávané Peršany a Řeky díky své výrazné barevnosti.

Co se týká materiálů, ze kterých se indické oděvy vyrábí, dělíme je do dvou hlavních skupin podle původu, a to na přírodní a chemické. Přírodní dále dělíme na rostlinná (např. bavlna, len, sisal, juta) a živočišná (např. vlna a hedvábní) a chemické na vyrobená z přírodních polymerů (viskóza a acetát), ze syntetických polymerů (všechny látky s předponou poly-) a nepolymerní (např. kovová nebo skleněná). V Indii se na výrobu tradičních materiálů nejčastěji používá bavlna, hedvábní a syntetické látky. V horských oblastech se často používá i vlna místních zvířat (ovce, kozy, tur), například výrobky z vlny kašmírských koz jsou dnes známy po celém světě.

Od nejstarších dob až do současnosti je nejběžnějším používaným materiálem bavlna. Pro její výrobu se pěstuje jednoletý (nebo dvouletý) keř – nejčastěji bavlník srstnatý. Jeho plody (tobolky velikosti vlašského ořechu), ve kterých jsou semena pokryta bavlněnými vlákny, která se uvolňují, když tobolka po dozrání pukne. Vlákna se poté pročesávají a spřádají do nití, ze kterých se poté tkají látky. Bavlna skvěle izoluje (jak v létě, tak v zimě), saje pot, je hypoalergenní a příjemná na dotek.

Druhým tradičním druhem jsou hedvábné oděvy, které jsou podstatně dražší, a tak bývají pro nižší sociální vrstvy většinou nedostupné. Hedvábí je výměšek snovacích žláz housenky bource dubového (plané hedvábí) či bource morušového (pravé hedvábí), na jehož získávání se specializují farmy, kde se bourec chová, jeho larvy se krmí listy moruše, nechají se zakuklit, kokony se rozdělí dle kvality (za nejlepší jsou považovány čisté bílé kukly) a poté se zahubí vhozením do vařící vody. Vlákna z kukel se pak namotávají přímo z vody a spřádají se. Vlákno z jedné kukly může být až na 1,5 km dlouhé (nejkvalitnější část mívá 300-900 metrů). Indové se učí poznávat hedvábí již od raného dětství, jak zrakem, tak po hmatu. Hedvábí má zvláštní vlastnost, že v létě chladí a v zimě hřeje, takže se hodí do každé roční doby.

Hedvábná sárí mají několik podkategorií, které závisí na množství a kvalitě hedvábí použitého k výrobě sárí. Tyto kategorie nejsou pevně stanovené, proto uvedu jen několik nejběžnějších. Nejkvalitnější a nejdražší sárí jsou vyrobena ze stoprocentního prvotřídního hedvábí, kterým proslul například Kaččipúram. Další skupinou je hedvábí s příměsí – většinou se jedná o kombinaci bavlny a hedvábí, čímž dojde k spojení vlastností hedvábí a bavlny, která zároveň snižuje jejich cenu. Další kategorií je krep, tato sárí jsou vyrobena z méně kvalitního hedvábí, takže působí „papírově“, avšak jsou o mnoho levnější než sárí z prvotřídního hedvábí. Zvláštním druhem sárí je i hedvábný brokát, což je těžká hedvábná látka protkávaná stříbrnými nebo zlatými vlákny, která je typická pro Vrindaván.

Třetím dnes hojně užívaným materiálem je syntetika (umělé materiály). Nejčastěji se jedná o viskózu (chemickou cestou upravená buničina), polyester nebo polyamid. Tyto materiály nejsou původní a pochází z období Britské Indie, kdy se do Indie začaly dovážet syntetické materiály. Oděvy vyrobené z těchto materiálů bývají levnější, ale jejich nevýhodou je, že nedýchají a nesají.

3.2. Barvení

Látky rostlinného a živočišného původu se tradičně barví přírodními barvivy. Na syntetické materiály by přírodní barviva nechytila, a proto se používá chemických barev a pigmentů. Původní barva hedvábí a bavlny je jasně bílá, lnu béžová, a barva vlny záleží na druhu zvířete, ze kterého pochází (většinou se jedná o škálu hnědé, černé nebo bílé).

Barvy používané na indickém subkontinentu jsou známy už od nejstarších dob. Doloženy jsou od druhého tisíciletí před naším letopočtem a před západním světem byly tajeny až do 17. století. Hlavními důkazy o moření bavlněných kusů látky pro dekorační účely byly nalezeny v rámci vykopávek Mohendžodára. Bavlna pochází z oblasti povodí Indi, která považována za jedno z prvních míst, kde se začal spřádat divoký bavlník (*gossypium arboreum*) a poté využívat k výrobě látky. V této době ale při výrobě látek převažovaly materiály živočišného původu – vlna, hedvábí a koňská, velbloudí a kozí srst, protože lépe přijímaly rostlinná barviva.

U tradičních barev rostlinného původu se pro stálobarevnost používají mořidla (z latinského slovesa *mordere* – zakousnout). Mořidla se „zakousnou“ do materiálu a naruší jeho strukturu, takže barva může proniknout hluboko do látky, díky čemuž získá dlouhou životnost. Jako mořidlo se používá např. sůl kamence, chrómu, železa a cínu, ale také ocet, sůl, hašené vápno, moč nebo sloučeniny určitých listů, ovoce a dřevěného popela. Indičtí barvíři jsou proslulí svou znalostí použití solí kamence a železa k dosažení zvláštních odstínů červené a černé.

Chemické barvy se v Indii rozšiřují, protože mají oproti tradičním postupům několik výhod – např. to, že mohou být použity na všechny druhy příze (včetně syntetického vlákna), snadno se s nimi zachází, jednodušeji se přepravují a v neposlední řadě jsou levnější. Míšením barevných pigmentů lze dosáhnout širší škály barevných odstínů. V dnešní době vytlačily většinu přírodních barviv.

Nicméně i v dnešní době najdeme skupiny řemeslníků, které používají původních metod, především jedná-li se o tradiční výrobky (často se jedná o spojení rezných materiálů, přírodních barviv a tradičních vzorů). V komunitě barvířů a tiskařů v Rádžasthánu a Gudžarátu se při výrobě tradiční batiky *ádžarakh* používá jak přírodních barviv, tak chemických. Stejně je tomu i na východním pobřeží, kde se používá jak přírodní indigo i syntetický alizarín.

Ač jsou v Indii barvy spjaty s hinduismem, mají svůj význam a často symbolizují nějaké božstvo, tak barvíři se od nejstarších dob patří k nejnižším kastám, ač se jedná o potřebné a specializované řemeslo, ke kterému jsou nutné hluboké znalosti. Většinou se jedná o barvířské rodiny, kde se řemeslo předává z generace na generaci. V posledních letech se indická vláda snaží o nápravu a ocenění těchto tradičních řemeslníků.

Celý život je podle indických tradic protkán symboly a zvláštními významy. Týká se to i oděvů, jejich barev, vzorů, zdobení i materiálů. Například v Rádžasthánu nosí

vesnické žen jako znak svého těhotenství (doufání v narození syna) žlutý závoj s červeným zdobením. Motivy spojené s hinduismem nejsou původně určené pro textil, který je převzal až později. Nalézáme je v architektuře, obrazech a literatuře. Mnoho z těchto motivů pochází ze starověku. Například páv, který je národním ptákem Indie, se objevuje na buddhistických sochách, v sanskrtské literatuře i malované keramice civilizace povodí Indu. Většina motivů použitých na tradičních oděvech má nositele chránit před „zlým pohledem“ a přinášet mu štěstí, plodnost a hojnost.

Barvy hrají v každodenním životě obyvatel Indii roli již od dob védské literatury. Důkazem je rozdělení společnosti na varny podle barev. I samotné slovo varna překládáme do češtiny jako barvu. Tradiční 4 kasty a jejich barvy jsou: *bráhmani* – bílá, *kšatrijové* - červená, *śúdrové* – žlutá a *vaišijové* - černá.

Bílá: je tradičně spjata s kastou bráhmanů, protože barvení jejich rouch bylo považováno za nevhodné. Nicméně, v některých regionech na západě a severu Indie byly tradiční bráhmanské oděvy barvené výraznými barvami. Bílé oděvy jsou typické i pro sektu džinistů (tzv. *švetámbarové*). V dnešní době je bílá barva nošena i běžným lidem při náboženských příležitostech, například při některých obřadech. Bílá barva je také považována za barvu smuteční, proto je typická pro ty, kteří drží smutek, především pro vdovy, které mají zakázáno po zbytek života nosit barevné či zdobené oblečení.

Černá/modrá: Těmto barvám se dřív vyšší kasty vyhýbaly z důvodu možného rituálního „znečištění“. Obě tyto barvy jsou nepříznivé a symbolizují strast a nemoc. V dnešní době jsou nošeny častěji, vybírají si je především starší ženy a vdovy, které odmítají nosit bílou barvu.

Červená: Barva, která byla původně spjata s kastou bojovníků a králů, je v dnešní době poznávacím znamením tradičních indických nevěst na severu i jihu. Červená barva podle indických zvyklostí značí plodnost a emoční a sexuální sílu.

Zelená: V dnešní době je původně barva šúdrů spojena s muslimy. V oblasti dekánské plošiny se místo žlutého svatebního oděvu během rituálu nosí oděv zelený.

Žlutá: Tato barva je považována za barvu náboženskou a asketickou (např. sádhúové většinou nosí žlutá nebo oranžová roucha). První den hinduistické svatební ceremonie je nevěsta pomazána žlutou pastou z kurkumy, která ji má rituálně očistit. Během tohoto rituálu má na sobě nevěsta oblečené žluté sárí. V severní Indii je také zvykem, že sedm dní po narození prvního dítěte indická žena nosí žluté sárí.

3.3. Zdobení

Rozlišujeme tři základní techniky zdobení textilií – tkaním na stavu, barvením (které zahrnuje vyvazování, tisk a batiku) a výšivkou.

Zdobení tkaním: většina indických látek je tkaná tak, že vzorek se tvoří po útku¹⁴. Najdou se i látky, kdy jde vzorek po osnově - ty se označují jako *mašrú* a jsou k vidění i takové, které jsou kombinací obojího – například dvojitý *ikat*¹⁵. V Indii se většina látek tká na horizontálním stavu nebo na stavu s tzv. nízkou osnovou. Tradičně se látky tkaly ručně z přírodních nití, barvených tradičními postupy, ale dnes už se častěji tká strojově a používají se syntetické nitě nebo přírodní, které jsou chemicky obarvené. Důvodem je to, že takové tkaní i barvení je rychlejší a levnější. Tradiční postup – připravená příze se navine na válec, ten se zasadí do rámu, díky kterému se nitě odvíjejí ve správném pořadí, aby na látce vznikl požadovaný vzor. Tyto nitě tvoří osnovu, kterou se provazuje útek.

Zdobení barvením: tuto techniku lze rozdělit na dva možné postupy – obarvení nití před utkáním a barvení již utkané látky. Také rozlišujeme dvě techniky barvení – první je vyvazování, kdy je látka před obarvením svázána nitěmi, které nepustí další barvu k látce. Druhým postupem je potištění látky substancí, která po nabarvení reaguje zafixováním barvy (tzv. moření) nebo aplikací dočasných (odstranitelných) substancí jako je hlína nebo vosk, guma, rýžová pasta nebo škrob, které zachovají barvu pod nimi během ponoření textilie do lázně s barvivem a po uschnutí barvy jsou odstraněny ponořením do horké nebo studené vody, žehlením nebo vykartáčováním. K tisku na látku se v Indii tradičně používají dřevěná nebo kovová razítka a šablony, k malbě se používá štětec nebo pero. Zdobení mořením se vytváří tak, že se na nebarvenou látku mořením nakreslí vzory, které po obarvení vystoupí v jiné barvě nebo se mořidlem maluje na již obarvenou látku. V Indii (zejména na východě Indie v Ámdhrapradéši) se často vyrábí textilie, které kombinují použití techniky dočasné substance a mořidla.

Slovníček pojmů zdobení

Ábla: zdobení zrcátky, které je typické pro státy Rádžasthán a Gudžarát.

Bandhani (vyvazovaná batika): je to metoda používaná především v Rádžasthánu, Gudžarátu a Madhja Pradéši. Nejčastějšími motivy jsou tečky, kruhy, čtverce, vlny a pruhy.

¹⁴ *útek* – nit, která se v příčném směru provléká osnovou, což je soustava rovnoběžně rozložených nití.

¹⁵ viz. níže.

Bandžára: je zdobení typické pro kastu Bandžárů z Ándhrapraděše. Jedná se o kombinaci našívání zrcátek a korálek našité na látku složenou z barevných částí (především červená, žlutá a černá) přišitých k sobě bílou nití.

Brokát: vzniká přidáním stříbrných nebo zlatých nití do procesu tkaní látky. Proslulé jsou brokáty z města Váránasí ve státě Uttarpraděš. Pokud se místo kovové niti použije hedvábná, tak se výsledek nazývá paithani podle místa v Maháráštre, kde má toto zdobení původ.

Buta/Buti: motiv „kašmírského květu“. Toto zdobení má původ u peských kmenů a do Indie přišlo s mughalskými vládci.

Krévél: je vyšívání řetízkovým stehem, které je typické pro oblast Kašmíru a místní vlněné kurty.

Čamba rumal: vyšívka červenou nebo oranžovou hedvábnou nití na smetanovém základě. Námětem jsou většinou eposy Rámajána a Mahábhárata nebo dvojice Rádha a Krišna.

Čikan: vyšívka bílou nití na bílé látce. Typická pro Lakhnaú v Uttar Praděši.

Dvojitý ikat (Patola): je technika používaná především v Gudžarátu (kde je ale dnes na ústupu), Ándhrapraděši a Uríse. Jedná se o techniku, kdy se nabarví budoucí osnovní i útkové nitě ještě před tkaním na stavu.

Džáli: Druh zdobení inspirovaný stejnojmenným muslimským architektonickým prvkem. V látce se vytvoří síť.

Góta: je technika vkládání zlatých částí do látky.

Ikat/patóla: *Ikat* je slovo pocházející z malajálámštiny, které znamená svázat, což je postatou této techniky. Jedná se o svázání a nabarvení nitě před utkání látky. Svazují se nepropustnými nitěmi nebo gumovými kroužky. Centry tohoto umění jsou Ándhrapraděš a Urísa.

Kantha: je zdobení prošíváním. Původně pochází z Bangladěše, dnes je typické i pro Bengálsko a Bihár.

Kasutí: pochází z Karnátsky a je to vyšívka miniaturními stehy. Motivy jsou nejčastěji chrámy, sloni, pávi, kvetoucí stromy a geometrické obrazce.

Khatva: zdobení zadním stehem za použití saténové nitě na mušelinovou látku.

Kinarí: je lemování zlatem.

Mókaiš: stříbrné nebo zlaté tečky pravidelně rozeté po celé látce.

Phúl/Pattí: Jedná se o nášivky ve tvaru květin a listů přišité na látku. Toto zdobení pochází z Aligarhu v Uttarpraděši.

Phúlkari: používané především v Harijáně a Paňdžábu. Tradičně se jedná o zdobení červené nebo oranžové látky hedvábnou nití pomocí skrytého stehu, který se šije na rubu látky. Typické jsou geometrické, zvířecí a rostlinné motivy. Pokud je základní barvou zelená, nazývá se zdobení *bágh* (zahrada).

Razítkování: provádí se pomocí velkých razítek vyřezaných ze dřeva. Pokud má být motiv vícebarevný, použije se postupně několik razítek, na kterých se vždy obarvena jen část příslušnou barvou. Je tradiční v některých oblastech Rádžasthánu.

Rešam: výšivka hedvábnou nití.

Sítará: zdobení flitry.

Tipkhi: zdobení látačím stehem používané pro levnější látky.

Vosková batika: látka se pomaluje roztaveným voskem a pak za studena obarví. Tato batika je typická pro stát Madhja Pradéš.

Zarí/Zardozí: je zdobení zlatou nebo stříbrnou nití, které je známo už od dob Rigvédy. V dnešní době se často na toto zdobení používá měděná nebo hedvábná nit nebo obyčejná nit, která je potažena zlatým nebo stříbrným nátěrem. Centra tohoto zdobení jsou v Lakhnaú, Bhopálu a Dillí. Výraz *zardózí* je složen ze dvou perských slov, *zar* znamená zlato a *dózí* značí zdobení.

4. Odívání ze tří hledisek – věku, pohlaví a příležitosti

Sociální postavení indické ženy, její původ a to, z jaké části Indie pochází, i v dnešní době ovlivňuje její výběr co do materiálu, vzoru, barvy a zdobení *sáří*, ač dříve to bylo znatelnější.

Ženy všech kultur se rády kráší, oblékají se do pěkných šatů, kterých mají většinou více, než by bylo nutno. V Indii to samozřejmě platí také. Z pohledu indické ženy je výhodné směnit svůj status z dcery na manželku, protože jako dcera dostává od rodičů většinou jen základní oblečení, ale když se stane manželkou, dostane výbavu, která obsahuje i větší počet nového oblečení, jenž pro ni rodiče po léta shromažďovali. Jako novomanželka může užívat pestrých barev, které jsou výsadou mladých vdaných žen (jasně červená barva považována za barvu radosti, energie a manželského štěstí, což je důvod, proč je nošena nevěstami). U starších vdaných žen se předpokládá, že budou nosit odstíny tmavě modré barvy a další „pošmourné“ tóny a obecně se budou oblékat střídavě. Pokud žena ovdoví nebo se rozvede, měla by věnované šaty vrátit rodičům a nosit oděvy výhradně jen bílé barvy – barvy smutku. Pokud se předpokládá, že se znovu vdá, tak poté tyto věnované šaty opět dostane, jinak se stanou věnem pro jinou členku rodiny. Kdyby se rozvedla, tak si výrazných barev taky neužije a ztratí všechny „módní výsady“, které jako manželka měla. Většina žen nosí bílou barvu, ale neplatí to pro všechny, farmařící vdovy se halí do červené a pastýřské do černé. Nadměrná výraznost je kromě role mladé manželky považována za nevhodnou a pobuřující. Výjimkou jsou příležitosti jako oslavy a svatby, kdy se ženy halí do výrazných barev a stejně tak muži. Před svatbou se žena musí oblékat prostě a nevýrazně – výjimkou jsou slavnostní příležitosti. Stejná pravidla platí, když zestárne.

Neměli bychom opomenout ani indické muže, protože i ti si (pokud k tomu mají prostředky) dávají velmi záležet na svém vzhledu. Nejsou tolik omezováni nařízeními a zákazy jako ženy. V dnešní době stále častěji nosí košile a evropské kalhoty namísto tradičního *dhóti* a *kurty*. Tradiční oděvy ale často oblékají na zvláštní příležitosti jako výše zmiňované svatba.

Jak ženy, tak muži jsou dnes zavalováni novými „směrnicemi“ v oblékání. Ty na ně útočí v televizi, v časopisech, na reklamních plakátech... V dnešní době se v nich často spojuje inspirace západní módou a indickými tradicemi. Například košile evropského střihu s kašmírským vzorem či sárí inspirováno světovými haute couture návrháři.

Výběr mají obyvatelé Indie v dnešní době opravdu široký a rozmanitý a záleží jen na nich, co i vyberou. Důvodem, proč je stále většina obyvatel Indie věrná tradičním (nebo alespoň tradičně silně inspirovaným) oděvům je především to, že jsou pyšní na svou zemi, folklór a tradice, z nichž velkou část stále ctí.

4.1. Výběr oděvu podle pohlaví a věku

Nejznámějším oděvem indických žen je *sárí*. Pojmenování sárí pochází ze sanskrtského slova *sati*, které značí pruh látky. Prakticky se opravdu jedná o pruh látky, dlouhý 4 až 8 metrů a kolem široký 120 centimetrů, který se běžně nosí především v Indii, Pákistánu, Bangladéši, Nepálu a na Šrí Lance.

Sárí je nejstarším dodnes běžně nošeným oděvem na světě. Prvním hmotným důkazem existence *sárí* na území dnešní Indie se datuje do prvního století před naším letopočtem. Jedná se o terakotový reliéf ženy oblečené do pruhu látky ve stylu *kačcha*¹⁶. Novější terakotové desky zobrazují další styly vázání *sárí*, které můžeme vidat i v dnešní době. Například na destičce datované do rozmezí 300-550 našeho letopočtu je zobrazena dívka zahalená do sárí po dnešním nejběžnějším způsobu *nivi*¹⁷. Tato destička se dnes nachází v Brooklynském muzeu. Dalším zobrazením je hliněná destička z 2. století našeho letopočtu, která popisuje narození Buddhy¹⁸. Další nálezy se objevují na konci pátého století našeho letopočtu v jeskyních Adžanthá a zobrazují ženy celé zahalené do *sárí*.

První písemné zmínky o tomto oděvu nalzáme v eposu *Mahábhárata* (z doby 5000 př.n.l.), a to v příběhu o *Krišnovi* a princezně *Draupadí*. Ta zraněnému božstvu ovázala ránu kusem svého sárí, za což jí byl Krišna velmi vděčný a slíbil jí, že jí jednou dá tolik metrů sárí, kolik bylo vláken v kousku látky, kterým mu ovázala zranění. Když se pak vládce *Dusašán* pokoušel princeznu svléknout před zraky shromáždění, její sárí se ukázalo být nekonečným, a tak byla princezna zachráněna od hanby. V některých překladech ale

¹⁶ Viz. styly oblékání 3.1.2

¹⁷ Viz. styly oblékání 3.1.2

¹⁸ Zakladatel buddhismu, vlastním jménem Siddhárta Gautama.

není konkrétně uvedeno, zda na době *Draupadí* měla skutečně *sáří* – místo něj je použito slovo oděv či oblečení.

Od starých dob se *sáří* příliš nezměnilo a i dnes jsou alespoň na části výrobků zachovány tradiční vzory a postupy výroby, ke kterým ovšem přibyly umělé materiály a moderní vzory a postupy, které do Indie přišly s Brity. Tato *sáří* se povětšinou vyrábí strojově, tradiční *sáří* se naopak stále v naprosté většině vyrábí i zdobí ručně. Produkce *sáří* je odhadována na 22,5 procent z veškeré textilní produkce Indie. V dnešní době jsou *sáří* tkaná jak ručně, tak strojově. Většina žen (výjimkou jsou ty z nejhudších vrstev) si kupují dražší *sáří* tkaná ručně i levnější strojová, které většinou používají na běžné nošení. Co se týká délky a šířky, ta se může různit podle oblasti a kvality – kvalitnější *sáří* bývají širší a delší. Běžně má *sáří* 4-6 metrů, ale tradiční bavlněná *sáří* drávidských bráhmaňek z jihu Indie mívají 7-9 metrů.

K *sáří* náleží spodnička a *čólí*. Spodnička bývá bavlněná a v pase se váže na provázek. *Sáří* se dá obléci i bez spodničky na samotný provázek, případně se na samotném pruhu látky dá udělat uzel, čímž se vytvoří základ pro další vázání. *Čólí* je krátká blůza (končící cca 10 cm nad pasem), která bývá ušita ze stejné látky jako samotné *sáří* nebo z látky, která se k *sáří* hodí. Často mívá *sáří* až dva metry látky navíc, aby si z ní majitelka mohla nechat ušít *čólí*. Na této látce bývají někdy již předem nazdobené rukávy a spodní lem budoucího *čólí*. Pokud tomu tak není, nejčastějším řešením je v Indii navštívit obchod s látkami určenými k výrobě *čólí* a nechat si je ušít. V Indii se na ušití jednoho *čólí* běžně bere i 10 až 15 měř.

Většina *sáří* vzniká podle šablon, které navrhnu návrháři a prostředníci je zadají tkalcům. Kopírování bylo dříve velmi obtížné a časově náročné, ale dnes tkalcům práci velmi usnadňuje vynález z minulého století, kterým je žakárový tkalcovský stav. Jedná se o stav, do kterého se vloží děrované destičky s požadovaným vzorem. Výroba šablon a následné tkaní za jejich pomoci je dnes napůl automatické.

Oblékání *sáří*: Jak jsem uvedla výše, *sáří* se tradičně zastrkuje spodničku (případně za provázek), která se zavazuje těsně pod pupíkem. Ve starověku se *sáří* vázalo bez spodničky tak, že se uvázalo na uzel.

***Sidhí*:**¹⁹ nosí se přes pravé rameno. na tento styl existuje mnoho variací, například vázání uríské, bihárské nebo bengálské.

---

¹⁹ Viz. obrazová příloha (str. 43).

Vázání začíná od pravého boku, kde se konec *sári* zastrčí za provázek. *Sári* by mělo sahat minimálně po kotníky, a proto se za spodničku zasouvá tolik látky, kolik je třeba dle výšky oblékané osoby. Dále se *sári* zastrkává po obvodu spodničky, až se omotá celý obvod. Následují sklady (cca 5, záleží na délce *sári* a na postavě oblékaného), které se vytváří pod pupíkem skládáním látky do „harmoniky“. Poté se sklady obrátí tak, aby směřovaly k levému boku a zasunou se za spodničku. Zbývající látka se volně obtočí okolo levého boku a zadem se vede nahoru k pravému rameni, přes které je přehozena dopředu. Levý roh konce *sári* se zasune za spodničku na levém boku. Látka, která volně visí vzadu na zádech, se použije jako závoj na zakrytí hlavy.

Gudžarátský styl Vlečka se váže zezadu dopředu. V některých oblastech Karnátaky se vlečka váže podobně - má sklady také vzadu, ale ne schované a vlečka na rameni je krátká a přehozená zezadu dopředu tak, že nezakrývá hrudník, který zakrývá vrstva pod ním, která je omotaná okolo těla.

Utlí/Niví:²⁰ Styl vázání, který se nosí přes pravé rameno. Je nejběžnějším a Evropanům nejznámějším stylem vázání., především pro obyvatelky Indie pocházejících ze středních vrstev společnosti.

Základ vázání je shodný jako u stylu *sidhí* liší se tím, že se zbývající látka po vytvoření „sukně“ protáhne pod levým ramenem, obtočí okolo zad až se dostaneme k pravému boku, kde se látka začne směřovat nahoru k levému rameni, přes které se přehodí (nařasí se na něm) a zbytek *sári* se nechá volně splývat z ramene dolů na způsob vlečky, která by neměla být kratší než po pás.

Kaččcha:²¹ jedná se o vázání bez spodničky, kterým se vytvoří kalhoty. Na tento úvaz je potřeba *sári* o délce minimálně 8 metrů. Poté, co se vytvoří sklady, se látka protáhne mezi nohama dozadu a zastrčí se za pas. Zbytek látky se uváže na způsob *niví*. Většina lidí si tento styl spojí s Maharáštrou, ale pravdou je, že se běžně nosí prakticky na území celé Dekánské plošiny (V Maharáštre, Andhra Praděši a Madhya Praděši) i na jihu – například v Tamilnádu či Karnátace.

Jihoindický/drávidský: Toto vázání nejspíše původně pochází ze Srí Lanky, přestože velice podobné vázání má původ i v Bengálsku. Nejprve se vytvoří sklady a až poté se vytvoří „sukně“ zastrkáváním látky za spodničku, takže sklady jsou schované pod

---

²⁰ Viz. obrazová příloha (str. 44).

²¹ Viz. obrazová příloha (str. 42).

ní a část jich vykukuje za pasem. Zbytek látky se uváže na způsob *sidhí*. Umístění skladů se různí v závislosti na kastě a regionu.

Uvázání na rameni: Na tento styl stačí kratší látka okolo dvou metrů, většinou bavlněná. Začne se omotáním látky okolo těla s tím, že se na pravém boku překříží a její konce se poté zauzlují na levém rameni. Nosí tak sári především ženy z kmenů na severovýchodu Indie.

Mundu²²: Spodní část se složí jako *dhótí* – udělají se sklady a zbytek se omotá kolem těla. Vrchní část se naskládá do harmoniky a oblékne se tak, aby připomínala styl *sidhí*.

Dvojitě obtočení: u některých úvazů se látka kolem těla omotá dvakrát – poprvé okolo pasu a podruhé tak, aby vrchní lem začínal v úrovni podpaží. Vlečka se pak většinou přehodí dopředu.

Dalším tradičním oděvem je **lehnga čólí²³**. Tento oděv má svůj původ v na venkově Gudžarátu a Rádžasthánu, ale dnes je populární po celé Indii, včetně měst, zvláště jako svatební oděv pro nevěstu. Jako oděv svatební bývá *lehngá čólí* tradičně rudé barvy a bývá bohatě zdobená a protkaná zlatou nití - *zarí²⁴*. Původní určení *lehngy* je právě jako svatební oděv, ale nosí se i při jiných příležitostech, např. festivaly, oslavy, a to ženami různého věku. *Lehngy* pro tyto příležitosti nebývají tolik zdobené a jejich barva často odpovídá situaci.

Lehngá nebo *ghághrá* je výraz pro sukni a *čólí* je výraz pro blůzu. Ke kompletu také patří velký šátek (štolá) zvaný *dupattá* nebo *čunní*. Sukně většinou bývá do pasu a sahá po kotníky, blůza končí těsně pod prsy (odhaluje bránici), mívá těsné krátké rukávy, mělký výstřih a plná zády. Můžeme se setkat také s pojmenováním *sádlo* (z gudžaráštiny) nebo „*gópídrés*“. Takto se někdy nazývá proto, že je to oděv, který podle legend nosila *Krišnáova* milenka *Rádha* – jedná se o tradiční oděv pasaček (*gópi*). *Lehnga čólí* se vyrábí ze stejných materiálů jako *sári*, jsou zdobena stejnými technikami a někdy jsou dokonce ušity přímo ze *sári*.

Jsou zde ještě dvě variace na *lehngu*, které se nazývají *lanča* a *šarara*. *Lanča* je velice podobná *lehenze*, hlavní rozdíl je v *čólí*, které je u *lanči* dlouhé - končí několik centimetrů pod boky. U *šarary* je oproti *lehnze* rozdíl v tom, že sukně je střižena

²² Viz. obrazová příloha (str. 44).

²³ Viz. obrazová příloha (str. 43).

²⁴ Viz. slovníček pojmů zdobení (str. 19).

vertikálně, se švem veprostřed. *Čólí* je také delší, kryje boky. *Šarara* byla původně tradičním svatebním oděvem muslimek, ale dnes je populární i v rámci hinduistických svatebních obřadů. Méně zdobené jsou nošeny jako denní oděv, více zdobené jsou většinou nošeny při slavnostních příležitostech, jako je právě svatba nebo svátek. *Čunní* při slavnostech plní funkci závoje a bývá omotáno tak, aby zakrylo poprsí (lehenga pak připomíná sári). Jako oděv pro nevěsty je velmi oblíbená.

Oděv, který původně z Indie nepochází, ale zdomácněl zde, je *salvár kamíz*²⁵ tvoří dlouhá halena (*kamíz/kurta*), kalhoty (*salvár*) a široká šála (*dupattá/čunní*). Nosí ho ženy, a to především v severní Indii. Někdy je také nazýván *paňdžábí* podle státu Paňdžáb, pro který je tento oděv typický. Toto oblečení je původem z muslimských zemí, ale v Indii zdomácnělo a např. v Evropě většinou potkáte Indku právě v tomto oděvu. V Indii se dnes nejčastěji nosí v Paňdžábu, ale můžete ho potkat po celé Indii, především proto, že je pro mnoho Indek pohodlnější a praktičtější.

Kamíz může mít krátké, či dlouhé rukávy nebo může být bez nich. Většinou bývá šit ze dvou dílů, spojených na bocích švy, které od pasu dolů přechází v rozparky a *kamíz* samotný dosahuje délky ke kolenům. V dřívějších dobách mohla být halena dlouhá až po kotníky. Kalhoty bývají nejčastěji volné s provázkem v pase. *Dupattá* bývá ke kompletu nejčastěji nošena tak, že je přehozena přes ramena a její prostředek dopadá na hrudník. Je mnoho stylů tohoto oděvu, z nichž některé se vztahují jen na halenu a jiné na kalhoty. Nejpopulárnějšími střihy *kamízu* jsou střih podle rozměrů těla, *angrakha*, *anarkali*, střih do tvaru písmene A *kurta styl*. Střih podle rozměrů těla se vytváří jednoduše podle naměřených rozměrů (ramena, prsa, pas, boky) a přání zákazníka (délka, rukávy). *Aragrakha* styl je převzat od oděvu muzikantů na královském dvoře. *Anarkali* styl od ramen do pasu kopíruje rozměry těla a od pasu dolů se velice rozšiřuje, takže vytváří doje dílové sukně. Tento styl je typický pro tanečnický tradičního severoindického tance *kathak*. *Kurta styl* je volnější a mívá límeček. V dnešní době je velmi populární.

Základní styly *salváru* jsou *čúridár*, *patijálá*, *pathání*, rovné kalhoty a kalhoty do zvonu. *Čúridár* jsou hodně těsné přiléhavé kalhoty, které mají na koncích manžety a jsou delší, než nohy, takže se u kotníků řasí. *Patijálá* kalhoty jsou širší, než klasické kalhoty, takže se řasí po celé délce. *Pathání* kalhoty, jsou převzaté (jak už napovídá název) od muslimské kasty *pathánů*. Nahoře jsou pytlovité, ale směrem ke kotníkům se zužují.

---

²⁵ Viz. obrazová příloha (str. 43).

Zúžená část může být také rovná nebo zvonovitá. Poslední dva typy kalhot (rovné a zvonové) mají inspiraci mimo Indii a *kamíz* k nim patřící je o něco kratší – sahá nad kolena.

Indky se ověšují velkým množstvím **šperků**, *tikkou* počínaje a prstýnky na nohou konče. Výroba šperků má na území dnešní Indie tradici před 5000 let. Tradičními materiály byly především drahé kovy (zlato a stříbro) a drahé kameny, ale dnes se vyrábějí i lacinější náhražky. Pro nižší kasty používaly (a v některých částech Indie dodnes používají) květy, listy, peří, bobule, korálky a tradičně i části zvířat jako kosti a zuby.

Do pěšinky vlasů se upevňuje **tikka** (v jižní Indii se nazývá *tikla*), které jsou dva druhy - indická a pákistánská. Indická *tikka* je řetízek s přívěskem, řetízek vede pěšinkou a přívěsek se umístí do čela. Pákistánská (někdy také nazývaná arabská) *tikka* mívá tvar kapky nebo trojúhelníku a věší se na stranu vlasů. Do vlasů si indické dívky, ale i vdané ženy, tradičně vplétají květy (nejčastěji jasmín). Na čele Indky nosí onu známou červenou tečku, neboli **bindí**²⁶, která se barví rumělkou a dříve značila vdanou ženu, ale dnes si ji malují i ženy svobodné, protože červená barva je barvou ženy a má vyzdvihovat její krásu a sílu. I proto, že dnes už není poznávacím znamením provdané ženy, se upouští od tradiční červené tečky a oblibu si stále více získávají *bindí* z broušených sklíček nebo kamínků všech možných barev a tvarů. Dnes se vdaná žena jistěji pozná podle červeně zbarvené pěšinky (*sindhúr*²⁷), která se vysypává rumělkou. V dnešní době se ve městech začíná používat rumělka tekutá a místo klasického *sindhúru* si některé Indky kreslí pouze malou čárku na začátku pěšinky. Dalším poznávacím znamením vdané indické ženy je **mangalsútra**²⁸, což je dlouhý náhrdelník z černých perel se zlatým přívěskem. Posledním znakem vdané ženy jsou speciální náramky, červené a bílé, vyrobené z plastu nebo mušlí. Když se z vdané ženy stane vdova, o tyto znaky přijde.

Naprostá většina Indek má propíchnutý nos. Šperk mívají většinou na levé straně, která je stranou ženskou, takže šperk v levé nosní dírce by měl zajišťovat plodnost a přecházet ženským nemocem. Některé indické ženy (především z vesnických kmenů) ale nosí náušnici na pravé straně, na obou stranách nebo jí mají propíchnutou nosní přepážku. V Evropě je nejznámější kroužek, ale ve starých dobách se vůbec nepoužíval, náušnice měly tvar čepů. Dříve se vyráběly především z drahých kovů a byl do nich zasazen

²⁶ Viz. obrazová příloha (str. 41).

²⁷ Viz. obrazová příloha (str. 41).

²⁸ Viz. obrazová příloha (str. 42).

drahokam, ale dnes se vyrábí i z jiných kovů a mívají nejrůznější tvary, velikosti a možnosti připojení řetízků.

Uši indických žen zdobí **náušnicemi** všemožných tvarů a velikostí (většinou zlatých jako většina indických šperků) se zdobením z kamínků, korálků s přívěšky a řetízky, které vedou k vlasům. Často korespondují s *tikkou* a náhrdelníkem, a tvoří tak sety, které se ale většinou nosí jen při zvláštních příležitostech, na běžné nošení se *tikká* a náhrdelník většinou nepoužívají.

Na ruku (na rozdíl od Evropanek) většinou nenosí **prstýnky** ženy, ale muži. Ruce žen ale zdobí velký počet **náramků** ze skla, zlata, stříbra či jiného kovu, plastu, mušlí nebo dřeva. Mohou být hladké - nezdobené, vyřezávané zdobené kamínky, perlami či flitry. Většinou se nosí v párech na obou rukách (symetricky). Nohy bývají ozdobené **nákotníky** – tedy jeden či více řetízků, které bývají zdobené rolničkami nebo kuličkami, které při chůzi cinkají. Většinu šperků Indky nosí v párech a převážně zde platí pravidla symetrie.

Nejtradičnější z oděvů dnes nošených **muži** v Indii je **dhóti**²⁹. Jedná se o nešitý široký pruh látky (dlouhý přibližně 5 metrů), ze kterého se vytvoří kalhoty, které jsou vzdušné a izolují před teplem. Ve valné většině případů se vyrábí z bavlny a mívají bílou barvu a často zlatou nebo červenou portu³⁰.

V různých indických jazycích má tento oděv různá jména - např. *mundu* v malajálámštině (což je také výraz pro typ *lehngy*, kterou nosí především bráhmanky v Kérale), *dhúti* v bengálštině, *veští* v tamilštině, *pančcha* v telugštině, *dhótar* v marátštině a *pačche* v kannadštině. V severní Indii se *dhóti* nosí v kombinaci s kurtou (dlouhá halena). Tomuto kompletu se ve východní Indii říká *dhóti pañdžábi*.

Dříve se jednalo o každodenní mužské oblečení, ale v dnešní době je nošeno spíše jako formální oděv pro zvláštní příležitosti. Nicméně i v dnešní době se najdou lidé, kteří *dhóti* nosí jako běžný oděv, a to především na venkově.

Další tradiční mužský oděv **Kurta pájdžámá** se skládá ze dvou částí - *kurty* (volná halena sahající většinou po kolena) a *pajdžámá* (kalhoty). Mnoho mužů v Indii nosí tento oděv na spaní, ale původně byl určen na denní nošení. Na výrobu jsou používány měkké příjemné tkaniny, např. bavlna, hedvábí nebo satén. Většinou se nosí v neutrálních barvách bez výraznějšího zdobení. Výjimku tvoří děti, které nosí tyto oděvy barevné a hodně zdobené. *Kurta pájdžámá* bývá často doplněna koženými sandály.

²⁹ Viz. obrazová příloha (str. 41).

³⁰ *Porta* – ozdobný pruh, který se našívá na kraj oděvu.

Náhradou kalhot je *lungí*. Je to látka sešitá do tvaru kruhu, která se váže kolem pasu. Původ tohoto oděvu je v severní Indii, přestože je nošen i v jiných státech Asie. Většinou bývá vyroben z bavlny, a ač je dnes na trhu mnoho barev a vzorů, nejčastěji se nosí kostkované v tmavých barvách. Dá se uvázat různými způsoby podle příležitosti, ale pro denní nošení ho většina mužů pouze uváže na uzel v pase. Někdy ho nosí i ženy, například v Kérole, kde mají název *mundu*. Pro zvláštní příležitosti jako je svatba se nosí zvláštní *mundu*, která jsou orámována zlatem a říká se jim *kesavu mundu*.

Další oděvem je *šervání*. Jedná se o svrchní kabát, který těsně obepíná postavu a vpředu se zapíná na knoflíčky nebo háčky. Podle tradice se jedná o část svatebního oděvu ženicha (tak je stále nošen), ale v dnešní době se nosí i jindy. Velmi podobný je mu i kabátec zvaný *ačkan*³¹, který se liší tím, že je šit z jemnějších látek a nemá podšívku. *Šervání* je velice oblíbené mezi muži všech věkových kategorií, a to především v severní Indii, kde je nošen během zimy na formálních akcích.

Šervání pochází z centrální Asie, původně to byl oděv tureckých a perských šlechticů za doby Dillíjského a Mughalského sultanátu. V Indii zdomácněl v 18. století. Byl také součástí povinného oděvu nizámů v Hajdarabádu a proslavil ho Džaváharlál Néhrú. V dnešní době mezi politiky platí nepsané pravidlo, že se při státních událostech nosí černé servání.

Poslední oděvem, o kterém se zmíním, je *džódhpuri*.³² Jedná se o oděv, který v sobě spojuje tradici Indie i západu. Mívá dvě nebo tři části, sako, kalhoty a někdy vestu. Strih je velice inspirován západem, ale zdobení bývá tradičně indické a je pro něj typický tzv. Nehruův límeček. Nosí se na slavnostní a formální příležitosti (včetně svateb – je oblíbenou volbou dnešních indických ženichů.)

Mezi tradiční doplňky mužských oděvů patří **turban**³³. Je to pokrývka hlavy, která vzniká omotáním dlouhého pruhu látky okolo hlavy. Tento pruh bývá dlouhý až 11 metrů. Je nošena určitými skupinami indických obyvatel jako část kulturní tradice indického venkova a značí důstojnost a čest nositele. Zmínky o *turbanu* nalézáme i ve védách, což je doklad o tom, že byla součástí oděvu již v těchto dobách. V Rádžasthánu nosí skupina rádžpútú speciální, vznešené turbany. V hindštině se *turbanu* také říká *pargi* nebo *safa*.

Podle *turbanu* můžeme rozeznat jisté skupiny obyvatel, např. člověk pocházející z třídy aristokratů bude mít *turban* vyrobený z hedvábí s výrazným zdobením a naopak

³¹ Viz. obrazová příloha (str. 41).

³² Viz. obrazová příloha (str. 41).

³³ Viz. obrazová příloha (str. 41).

rolník si okolo hlavy jako turban uváže jen ručník. Některé skupiny také používají odlišných úvazů.

Nošení turbanu má v Indii mnoho významů. Ve starých dobách byl pruh látky před uvázáním kolo hlavy namočen ve studni, aby lépe chránil před vysokou teplotou a sluncem. Turban také pomáhal odrážet pouštní písek a udržovat čisté vlasy. V paňdžábstině se turban nazývá *dastar* a je typický pro vyznavače sikhského náboženství, které je v Paňdžábu velice rozšířené. Sikhové jsou nejznámějšími nositeli turbanů na západě. Muži z této komunity se zavázali nestříhat si po celý život vlasy, turban jim tedy pomáhá zvládnout jejich vlasy. *Dastar* nosí i některé sikhské ženy.

V Indii je velice oblíbený i tradiční indický ručník vyrobený z bavlny, který se nazývá *gamčcha*. Má více možností využití, než běžný ručník, je totiž podstatnou součástí mužského oděvu, především členů nižších kast, kteří ji nosí na ramenu nebo okolo hlavy jako turban. Ač na indických trzích často narazíme na nám známé ručníky ze západu, v Indii stále převládá používání *gamčchi*. Nejpoblárnější je v Západním Bengálsku, Uríse a Ásamu. Termín *gamčcha* pochází z bengálstiny a značí „otírání těla“. V Biháru se častěji používá název *gamčchi*.

Dalšími možnostmi využití je například položení na zem místo deky, může posloužit pro přenášení věcí (ve staré literatuře můžeme najít zmínky o tom, jak cestovatelé používali tento ručník na nošení potravin). Výhodou *gamčchi* je, že je tenká, levná a rychle schne.

Většinou mívá bílý základ, na kterém jsou natisknuty pruhy a kostky v červené, oranžové nebo zelené barvě. Poměrně běžná je i zcela bílá *gamčcha*. V Uríse a Ásamu jsou oblíbené barevně zdobené okraje, které zde vyrábí místní tkalci.

Děti nosí zmenšené verze některých oděvů pro dospělé. Děvčata většinou *lehngu čólí*, či *salvár kamíz* a chlapci *šervání*, či *kurtu pajdžámu*. Děvčata mohou do první menstruace nosit kratší sukně a nemusí řešit zahalování. Mladým dívkám jsou určeny výrazně barevné a zdobené oděvy, ale poté, co se provdají, by se měly oblékat střídmeji a důstojněji a měly by volit tmavší barvy (výjimkou jsou zvláštní příležitosti) Tyto zásady platí i pro muže.

4.2. Výběr oděvu podle příležitosti

Stejně jako u nás v Evropě, volí obyvatelé Indie oblečení podle dané situace. Jinak se obléknou do práce, na slavnost či na pohřeb. Oblečení můžeme rozdělit na každodenní (které zahrnuje oblečení pracovní) a slavnostní. Rozdíl je viditelný především v barevnosti a zdobnosti – oblečení pro slavnostní příležitosti bývá bohatě zdobené a výrazně barevné. Většinou se jedná oděvy z drahých materiálů jako je hedvábí nebo luxusně alespoň vypadajících – např. šifon. Nejzdobnější bývají svatební oděvy.

Jednou z nejdůležitějších událostí v životě (nejen) indické ženy je **svatba**. Nevěsta si může vybrat z několika oděvů, *sári*, *lehngy čolí* nebo *salvárem kamízem*, který je volen kvůli kombinaci pohodlí a elegance. *Lehnga čolí* je oblíbená především ženami v severní Indii. Svatební *lehngu čolí* si může nevěsta koupit již ušitou nebo si ji nechat ušít přímo na své rozměry, což je volba většiny Indek. Vzhled svatebních *lehngy čolí*, se vyvíjí a přizpůsobuje moderní době a požadavkům dnešních nevěst. Sukně bývá střižena buď rovně, do tvaru písmene A nebo do tvaru rybiho ocasu (kdy sukně od pasu po kolena těsně obepíná postavu a od kolen k zemi se výrazně rozšiřuje) nebo dílová sukně, která bývá velice široká.

Dříve byla pro oděv indické nevěsty přijatelná pouze rudá barva, ale dnes mohou nevěsty barvu vybrat prakticky bez omezení, ač některé barvy (například černá) si vybere jen velmi málo nevěst. Dnes jsou populární barvy jako měděná, zlatá, cibulová, kaštanová, nebo základní žlutá, růžová a hnědá, oranžová, zelená a hnědá, purpurová... Také jsou populární dvoubarevné, buď podobných (tón v tónu) nebo naopak kontrastních. Oblíbená je především kombinace červené a žluté, zelené a červené, žluté-růžové, modrá-zelená, oranžová-žlutá, zelená-hnědá, růžová-modrá. Mnoho nevěst si záměrně nevybírání tradiční červenou, aby byly výjimečné. V Indii najdeme mnoho krejčích, kteří se specializují na šití svatebních oděvů. Někdy se svatební oblečení dědí z matky na dceru, ale většinou je použito jen jednou. Cena se pohybuje od pěti tisíc rupií až po několik set tisíc rupií. Bývá zdoben výšivkou zlatou nebo stříbrnou nití, kameny, flitry, či pajetkami, bohatě zdobený oděv může vážit až deseti kilogramů.

Nejčastěji se používá satén, který se leskne a splývá. Druhou oblíbenou možností je jemné a tenké hedvábí. Také se používá látka připomínající gázu tkaná ze žoržetu nebo saténu. V dnešní době se také hojně používá krep nebo žoržet, samet nebo popelín. Obliba

různých látek se mění podle aktuálních trendů, co ale zůstává stejné, je náročná zlatá výšivka (*zari*) a mnoho kamenů.

Oblíbenými oděvy pro indické ženichy jsou servání, *kurtá pájdžámá* a *džódhpuri*, ale i západní obleky. Z materiálů se na svatební oblek nejvíce používá hedvábí a volí se světlé barvy jako smetanová.

K tradičním doplňkům patří turban (tradičně růžové barvy, dnes často i červené), šála (přehozená kolem ramen nebo uvázané v pase) a čelenka, ke které jsou přivázány květiny a řetízky, která zakrývá ženichův obličej a podle tradice ho tak chrání před „zlým pohledem“.

Trendy indických oděvů se pochopitelně vyvíjí. Původně nosily nevěsty sárí, které bylo téměř vytlačeno lehngou a dnes začíná nastupovat nový trend svatebních šatů, jaké známe z našich končin. V Indii je to zcela něco nového, co je nazýváno západním vlivem nebo dopadem globalizace. Důvodů, proč stále více indických nevěst dává přednost šatům před tradičním oděvem, je více, např. touha vypadat odlišně-výjimečně. Zatím ale nedochází k úplnému přijetí (zkopírování) západních svatebních šatů, ty také ve většině případů nejsou nošeny během samotného obřadu, ale při oslavách, které se konají před nebo po obřadu.

Tradiční barvou západních svatebních šatů je bílá, která je ale v Indii považována za nepříznivou a nosí se během smutku, takže se pro svatební šaty nehodí, ale všechny ostatní barvy jsou povoleny a používány. U šatů v evropském stylu se většinou používají stejné barvy jako u indických svatebních oděvů, například červená, žlutá, zelená, zlatá, stříbrná, či kaštanová. Velice oblíbenou barvou pro předsvatební oslavy je černá, která bývá často doplněná šperky Swarovski³⁴.

Z látek je stejně jako pro dnešní indické svatební oděvy neoblíbenější satén. Dále je oblíbené síťovina nebo šifon. Dále pak hedvábí nebo organza, krajkovina, brokát, taft, žakár, hedvábný dupion nebo krep.

Co se týká **šperků**, tak nejčastěji nevěsty nosí šperky ze žlutého zlata, i když se najdou i takové, které dají přednost stříbru, platině, bílému zlatu. Kov bývá často kombinován s drahými kameny např. s rubíny, nefrity, granáty, smaragdy, ametysty nebo perlami. *Anguthi*: prstýnky na ruku, které patří mezi nepsaná pravidla. Kromě zásrubního prstýnku na prsteníčku nosí nevěsta prstýnek na každém dalším prstě. *Bádžúband*: náramek na paži, který byl dříve neodmyslitelný, ale dnes už se moc často nenosí nebo spíš jen na

---

³⁴ *Swarovski* je značka luxusních broušených výrobků ze skla – často bižuterie.

jedné z paží. *Báli*: náušnice. *Bičchua*: prstýnek (většinou stříbrný), který si nevěsta navleče na palec u nohy. I po svatbě tento prstýnek nosí – patří ke znakům vdané ženy. *Čchúri*: náramky, které bývají ze zlata nebo ze skla. Na svatbách některých paňdžábských kast jsou během obřadu vyměněny na kovové v červené a bílé barvě. *Hár*: náhrdelník často tvoří ladící sadu s náušnicemi a tikkou. *Háthphúl*: je náramek, ke kterému jsou řetízky připojeny prstýnky, takže pokrývá celou vrchní stranu ruky. *Kamarband*: zlatý opasek, který se nosil spíše v dřívějších dobách, dnes už ho většina nevěst opomíjí. Jeho funkce byla udržet svatební oděv na místě. *Máng tikka*: je jednodušší verze šringar patti – bez postranních řetízků. Nosí se v pěšince. *Mangalsútra*: náhrdelník z černých perel se zlatým přívěskem, který bývá zdoben diamanty. Je důležitou součástí svatebních šperků a pozdějším znamením vdané ženy. Na krk jí ho během obřadu zavěsí manžel jako symbol jejich spojení. *Náth*: je kroužek do nosu, ke kterému je připojený řetízek, jenž se zahákne za ucho do vlasů. *Pájal/padžeb*: nákotníček, tedy řetízek okolo kotníku, který je většinou vyrobený ze stříbra a zdobený technikou kundan (vsazené drahokamy), minkáří (smalt), korálky nebo rolničkami. *Šringar Patti*: Je tikka spojená se dvěma řetízky, které vedou od čela do vlasů.

Zcela speciální pravidla odívání platí pro tradiční svátek **Hólí** – svátek barev, který oslavuje příchod jara. Jedná se o velice populární hinduistický svátek. Během tohoto svátku na sebe lidé hází nebo stříkají obarvenou vodu nebo hází barevný prášek – tradičně si je lidé vyráběli doma z přírodních látek (například z květin), dnes i uměle obarvený. Proto jsou všichni oblečeni do oděvů bílé barvy – ač je tato barva barvou smutku (nosí ji truchlící), zde svůj význam ztrácí a významu opět nabývají získanými barvami. Každá barva symbolizuje nějakou vlastnost, což se ovšem mění podle částí Indie.

Dípavali (Díváli) – svátek světel, je jedním z nejvýznamnějších a dnes také nejoblíbenějších hinduistických svátků, který značí příchod zimy. Pro tento svátek je typické, že slavící rozsvítí lampičky s olejem a rozestaví je okolo domu tak, aby byly vidět - na verandy, střechy, do zahrad apod. Co se týká oděvů – tradicí je obléci si v tento den něco nového.

Zvláštní volba oděvů se týká i vystoupení tanečníků a tanečnic osmi klasických indických tanců.³⁵ **Bháratanátjam (Tamilnádu)**³⁶: Kostým na tento tanec velice připomíná sári, ale (až na výjimky) bývá šitý. Bývá vyroben z hedvábí. Dámský kostým se skládá se ze sukneš/sáří a kalhot, a *čóli*. Sukneš má vepředu výrazný vějíř ze skladů sahající většinou

³⁵ Viz. obrazová příloha (str. 41-43).

³⁶ Vždy je uveden název tance a v závorce indický stát, pro který je tento tanec typický.

od pasu po kolena, který při tanci umožňuje velký rozsah pohybu. Vlasy mívají tanečnice spletené do copu, ozdobené květy a šperky. Sada šperků obsahuje náušnice, náhrdelník, náramky, pásek, prsteny, kroužek do nosu, řetízky, *tikku* a kulaté ozdoby do vlasů. Pánský kostým se skládá pouze ze sukně, kalhot a šperků. Kostým se neobejde bez tradičních rolničků na kotníky (*ghúnggarú*). **Jakšagána (Karnátaka):** Tanečníci i tanečnice nosí halenu a kalhoty nebo sári uvázané na způsob kačcha. Tanečnice mají navíc závoj. Opět je zde výrazné líčení a pokrývka hlavy. **Kathak (Uttarpradéš):** Kathak je zmiňován již v indických eposech, původně se jednalo o chrámový tanec. Za doby Mughalských panovníků se tanečníci přesunuli na jejich dvůr a jejich kostýmy získaly muslimský vzhled. Pánský kostým se skládá z kamízu, úzkých kalhot a čapky. Dámský kostým se skládá ze sukně a blůzy nebo rozšířené tuniky v anarkali stylu, kalhot a šály a někdy také čapky. Ze šperků jsou oblíbené náramky a *tikka*, ale mnoho tanečnic tančí bez výrazných šperků. Ke kostýmu patří rolničky na kotníky (*ghúnggarú*). **Kathakáli (Kérala):** Kostým hlavního tanečníka se skládá z červené haleny, široké sukně, kalhot a rolničků. Výrazným prvkem je pestré líčení tanečníka a propracované pokrývky hlavy. **Kúčhipúrí (Andrapradéš):** Kostým se velice podobá výše zmíněnému na Bháratánátjam. **Manipúrí (Manipúr):** Dámský kostým se skládá z halenky a šatů, které k pasu kopírují postavu a od pasu se rozšiřují do kolové kratší volánové sukně z nebělené bavlny s barevným okrajem a spodní druhé dlouhé sukně ve tvaru válce, která bývá pestrobarevná a horizontálně pruhovaná. Na hlavě nosí tanečnice bílý závoj a někdy i korunku. Muži nosí pouze dhóti nebo kostým podle vyobrazení konkrétního božstva. **Móhiníátjam (Kérala):** Kostým tanečnice se skládá z bílého sári se zlatými okraji (což je typické pro stát Kérala) a blůzy. Vlasy mívají tanečnice uvázané do drdolu na straně hlavy a omotány květinami. Sada šperků je podobná jako u Bháratánátjam. **Urísí (Urísa):** Kostým je podobný jako u Bháratánátjam, ale většinou je modré barvy a je doplněn stříbrnými šperky a typickou ozdobou hlavy s „chrámovou věžičkou“. **Sátrijá (Ásám):** Kostým tanečnic se skládá z *lehngy čólí*, kde převažuje bílá a červená barva a folklórní motivy. Vlasy tanečnic bývají spleteny do drdolu. Mužským kostýmem jsou kalhoty a tunika.

5. Závěr

Přestože na Indii, její obyvatele a život má v dnešní době stále větší a větší vliv Evropa a Amerika a ve velkých městech, jako je Dillí nebo Mumbaí, můžeme potkat indickou mládež v džínách, zachovává si tato země svůj ráz a tradice, a nejnošenějším indickým oděvem stále zůstává *sári*, následováno dalšími tradičními oděvy, které k Indii neodmyslitelně patří. I další tradiční indické oděvy si zachovávají místo ve skříních i srdcích obyvatel Indie a jsou k vidění i v dnešních médiích.

Představila jsem čtenáři všechny tradiční oděvy, které jsou nošené na území dnešní Indické republiky od nejstarších dob. Začlenila jsem do práce jejich historii, technologii výroby a další hlediska, která jsou s těmito oděvy spojená a bez nichž by má práce nebyla úplná. O tradičních indických oděvech by se samozřejmě dalo napsat daleko více, zaobírat se každým oddělením více do hloubky, ale na to by nestačil určený rozsah práce. Mým cílem tedy bylo vytvořit pouze základní přehled.

6. Slovníček odborných pojmů

Ačkan/ackan – dlouhé sako.
Bindí/bindī – ozdobná „tečka“ na čele.
Čádar/cadār – šála.
Čólí/colī – krátká blůzka.
Čúrídár/cūrīdār – úzké kalhoty, které jsou dlouhé, takže se u kotníků řasí.
Čunní/cunnī – šála.
Dastar/dastar - turban.
Dhótí/dhotī – pruh látky, ze kterého se váží kalhoty.
Dupattá/dupaṭṭā – šála.
Džódhpurí/jodhpurī – oblek inspirovaný východem i západem.
Gamča/gamcā - ručník vyrobený z bavlny
Ghághra/ghāghrā – sukně.
Káčcha/kacchā – uvázání sáří na způsob kalhot.
Kamíz/qamīz – halena.
Kurta/kurtā – halena.
Lehnga/lehṅgā – sukně.
Lungí/luṅgī - látka sešitá do tvaru kruhu, který se váže kolem pasu.
Mangalsútra/maṅgalsūtrā – náhrdelník z černých perel a zlata (jeden ze symbolů vdané ženy).
Mundú/muṁdū – komplet dvou pruhů látky, který se váže tak, že ve výsledku vypadá jako úvaz sáří jménem niví.
Niví/nivī – „přední“ úvaz sáří.
Órhní/orhnī – závoj.

Pajdžáma/payjāmā – široké kalhoty.
Pargí/pargī – turban.
Safa/safa – turban.
Salvár/salvār – kalhoty.
Sáří/sāṛī – pruh látky, který se uváže na způsob šatů.
Šervání/šervānī – kabát.
Sindhúr/sindhūr – červeně (rumělkou) vysypaná pěšinka (jeden ze znaků vdané ženy).
Sidhá/sidhā – „přední“ úvaz sáří.
Šarará/šarārā – sukně střižená vertikálně (se švem uprostřed).
Tikka/tikkā – ozdoba pěšinky a čela.
Ultá/ultā – „zadní“ úvaz sáří.

8. Seznam pramenů

BANERJEE, Mukulika a MILLER, Daniel, *The Sari*, Oxford (GB): Berg Publishers, 2004. 288 s.

BHANDARI, Vandana, *Costumes, Textiles & Jewellery of India*, London (GB): Mercury Books, 2005. 192 s.

FLYN, Dorris, *Costumes of India*, Tricolour Books, 1986, 100 s.

KYBALOVÁ, Ludmila, *Obrazová encyklopedie módy*, Praha: Artia, 1973, 41 s.

LYNTON, Linda, *The Sari: Styles, Patterns, History, Technique*, London (GB): Harry N Abrams, 1995. 208 s.

MARKOVÁ, Dagmar, *Hrdinky Kámasútry - Historie indické ženy*, Praha: Dar Ibn Rush, 1999. 268 s.

PATHAK, Anamika, *Indian Costumes*, Roli Books, 2006, 144 s.

PREINHAELTEROVÁ, Hana, *Moje bengálské přítelkyně*, Praha: Práce, 1978. 203 s.

RACINET, Albert, *The complete costume history*, Köln: Taschen, 2003.

SKARLANTOVÁ, Jana, *Oděv jako znak*, Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 2007, 224 s.

STRATZ, Carl Heinrich, *Jak se ženy strojí*, Praha: Kočí, 1908, 379 s.

TARLO, Ema, *Clothing Matters: dress and identity in India*, London (GB): University Of Chicago Press, 1996. 360 s.